

Ar Gamta turi balsą tvarumo ataskaitose?

“Tvarumo ataskaitose gamta retai įvardijama kaip savarankiška suinteresuotoji šalis. Dažniausiai ji vertinama per vietos ar visuomenės bendruomenės interesus ir pateikiama kaip poveikio objektas.”

Tvarumo atskaitomybės užtikrinimo patikrinimų skyriaus
vyr. specialistė Aurelija Rimkutė

Tvarumo idėja yra neatsiejama nuo gamtos interesų, tačiau praktikoje gamta vis dar retai įvardijama kaip savarankiška suinteresuotoji šalis rengiant tvarumo ataskaitose. Nors įmonės vis dažniau kalba apie atsakomybę aplinkai, gamtos balsas sprendimų priėmimo procesuose dažniausiai lieka netiesioginis. Mintį, kad gamta galėtų turėti teisinį statusą, dar 1972 metais iškėlė amerikiečių teisės mokslininkas Christopher Stone straipsnyje „Ar medžiai turi teisinį statusą?“ (angl. *Should Trees Have Standing?*)¹. Nors tuo metu tokia idėja daugeliui atrodė neįprasta ar net radikali, autorius priminė, kad istorijoje teisinė apsauga palaipsniui buvo suteikiama vis naujoms visuomenės grupėms – moterims, vaikams ar kitos odos spalvos asmenims. Tai, kas vienu laikotarpiu atrodo radikalu, vėliau tampa įprasta teisinės sistemos dalimi. C. Stone iškelta idėja prisidėjo ne tik prie Gamtos teisių (angl. *Rights of Nature*) judėjimo formavimosi², bet ir prie platesnio suinteresuotųjų šalių požiūrio, pabrėžiančio įmonių atsakomybę ne tik akcininkams, bet ir platesniam visuomenės interesų ratui. **Todėl šiandien tvarumo diskusijose vis dažniau kalbama apie gamtą kaip apie tyliąją suinteresuotąją šalį. Jos interesai daro tiesioginę įtaką visuomenės ir ekonomikos raidai, tačiau pati gamta nedalyvauja priimant sprendimus.**

Europos Sąjungoje įmonių tvarumo atskaitomybę reglamentuoja Bendrovių tvarumo atskaitomybės direktyva (*BTAD*, angl. *CSRD*), kuri įpareigoja įmones atskleisti savo veiklos poveikį aplinkai ir visuomenei pagal Europos tvarumo atskaitomybės standartus (*ETAS*, angl. *ESRS*). Dvejopo reikšmingumo principas reikalauja pirma vertinti, kokį poveikį įmonės daro aplinkai ir visuomenei, o tada – kaip šie tvarumo klausimai veikia įmonės finansinius rezultatus. Vienas svarbiausių tvarumo ataskaitų rengimo etapų yra suinteresuotųjų šalių įtraukimas į dvejopo

¹ Straipsnį galite perskaityti <https://iseethics.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/stone-christopher-d-should-trees-have-standing.pdf>

² Elizabeth Colbert „Testing the Waters“, *New Yorker*, 2022

reikšmingumo vertinimą, o pagal ETAS nuostatas suinteresuotieji subjektai yra tie, kurie gali paveikti įmonę arba būti jos paveikti. Nors gamta nėra aiškiai įvardijama kaip savarankiška suinteresuotoji šalis, ji įtraukiama per dvejojo reikšmingumo vertinimą ir ETAS išskiria, kad gamta gali būti laikoma tyliuoju suinteresuotuoju subjektu. **Vis dėlto praktikoje tvarumo ataskaitose gamtos interesai dažniausiai atspindimi netiesiogiai – per visuomenės ar vietos bendruomenių kategorijas. Būtent šios grupės dažniausiai įtraukiamos į dvejojo reikšmingumo vertinimo procesą, todėl gamtos interesai dažnai išreiškiami per šių grupių patirtį ir lūkesčius.**

Panaši tendencija matoma ir Lietuvoje rengiamose tvarumo ataskaitose. Tvarumo ataskaitose gamtos interesai per visuomenės ar vietos bendruomenės sampratą dažniausiai atsispindi per tokias temas kaip oro taršos ir emisijų mažinimas, biologinės įvairovės apsauga, atsakingas vandens naudojimas ar nuotekų kokybė. Įmonių strategijose pabrėžiama, kad tvarumo tikslai turi būti derinami su suinteresuotųjų subjektų lūkesčiais ir orientuoti į ilgalaikę aplinkos apsaugą bei visuomenės gerovę. Praktikoje tai reiškia atsakingą gamtos išteklių naudojimą, nuolatinį poveikio vertinimą gamtai ir žiedinės ekonomikos principų diegimą. Dažniausiai Lietuvos tvarumo ataskaitose gamtos interesus atstovauja visuomeninė bendruomenė.

ETAS aplinkos teminiai standartai (E1–E5) apima gamtos interesus, įpareigodami įmones vertinti ir atskleisti savo veiklos poveikį, rizikas bei galimybes, susijusias su klimato kaita, tarša, vandens ir jūrų ištekliais, biologine įvairove, ekosistemomis, išteklių naudojimu ir žiedine ekonomika. Šie standartai apima klimato kaitos švelninimą mažinant šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas ir tausojant gamtinius išteklius (E1), oro, vandens ir dirvožemio taršos vertinimą (E2), poveikio vandens ir jūrų ekosistemoms analizę (E3), biologinės įvairovės apsaugą (E4) bei tvarų išteklių naudojimą ir perėjimą prie žiedinės ekonomikos modelio (E5). Taigi, ETAS standartuose gamta iš esmės suprantama kaip paveikta suinteresuotoji šalis, nors ji nėra įvardijama kaip savarankiškas subjektas tiek tvarumo ataskaitose, tiek nėra išsamiau aptariama ETAS.

Dar prieš daugiau nei penkis dešimtmečius Christopher Stone atkreipė dėmesį į šį paradoksą. Jo teigimu, kol gamtos objektai vertinami tik pagal jų naudą žmogui, jie lieka be tikro teisinio balso. Pavyzdžiui, dėl užteršto upelio į teismą galėtų paduoti tik žemupyje gyvenantys žmonės, tačiau pats upelis ir jo ekosistema patirtų nuostolių, kurie liktų neatlyginti – pats upelis pamirštamas. Šis pavyzdys atskleidžia esminę problemą: **gamtos interesai dažnai ginami tik tiek, kiek jie tiesiogiai susiję su žmogaus interesais.** C. Stone siūlė paprastą, bet tada drąsią idėją – suteikti gamtos objektams teisinę globą, leidžiančią jų interesams būti atstovaujamiems teisėje. Jis priminė, kad daugelis subjektų – įmonės, valstybės ar nepilnamečiai – taip pat negali patys kalbėti, tačiau vis tiek yra atstovaujami teisėje. Praėjus daugiau nei penkiasdešimčiai metų, šis klausimas išlieka aktualus. Tvarumo ataskaitose vis daugiau teikiama dėmesio aplinkos apsaugai, tačiau gamta jose dažniausiai lieka tik netiesiogiai atstovaujama. Todėl kyla klausimas: *ar ateityje gamta taps tikra*

suinteresuotą šalimi, turinčią balsą įmonės sprendimų priėmimo procesuose, ar ir toliau apie jos interesus kalbėsime tik tada, kai aplinkos problemų pasekmės tampa akivaizdžios?